מה **פבין** קטנים שטהורין בזב. תימה דמשמה ומתרגמ ותיבה שפתחה למעלה יכול לעשות ק"ו לגלי מטומת מדרס מטומת במת מפץ שמטומת מדרס גרסינן בפ' שיטת קרח דף ע"ל דמה ק"ו ומה ת"ל דמה לה שכן יש לטומאה מה שאין כן בגלי דלא שכיחי טומאה ומה פבין קטנים שטהורין בזב טמאים במת [א]מפין שטמא בזב אינו דין שיהא טמא במת ואמאי הא לית ליה טהרה במקוה א"ל ר' חנינא שאני התם הואיל ואיבא במינו א"ל [ב]רחמנא ליצלן מהאי דעתא אדרבה רחמנא ליצלן מדעתא דידך ושעמא מאי תרי קראי כתיבי כתיב [ג]ואיש אשר יגע במשכבו וכתיב [ד]וכל המשכב אשר ישכב עליו הוב יטמא הא כיצד יש במינו אע"ג דלית ליה טהרה במקוה אין במינו מקיש משכבו לו רבא אמר מדרס כלי חרס טהור מהכא [ה]וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא [ו]ה' על ד' רוחות הערוגה ואחת באמצע שנא' [ז]כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח זרעה לא נאמר אלא זרועיה: **גמ'** מאי משמע אמר רב יהודה כי כארץ תוציא צמחה תוציא חד צמחה חד הרי תרי זרועיה תרי הא ארבע תצמיח חד הא חמשה וקים

ודין הוא ומה פבין קטנים שטהורין בזב טמאים במת [א]מפין שטמא בזב אינו דין שיהא טמא במת ואמאי הא לית ליה טהרה במקוה א"ל ר' חנינא שאני התם הואיל ואיבא במינו א"ל [ב]רחמנא ליצלן מהאי דעתא אדרבה רחמנא ליצלן מדעתא דידך ושעמא מאי תרי קראי כתיבי כתיב [ג]ואיש אשר יגע במשכבו וכתיב [ד]וכל המשכב אשר ישכב עליו הוב יטמא הא כיצד יש במינו אע"ג דלית ליה טהרה במקוה אין במינו מקיש משכבו לו רבא אמר מדרס כלי חרס טהור מהכא [ה]וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא [ו]ה' על ד' רוחות הערוגה ואחת באמצע שנא' [ז]כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח זרעה לא נאמר אלא זרועיה: **גמ'** מאי משמע אמר רב יהודה כי כארץ תוציא צמחה תוציא חד צמחה חד הרי תרי זרועיה תרי הא ארבע תצמיח חד הא חמשה וקים

שהטהורים **בזב.** שמינו יכול ליגע בתוכם לפי שפיסם לר' ובסיטט ממי לה מטמו כדפירש בקונטרס דתם שמינו בה לכלל מגע שמינו בה לכלל סיטט ופ"ש כלי מדם שנגמר ליטמא בטומאת מדרס ופ"ש [ח]שנגמר ליטמא בטומאת [ט]מת פתיל לה טומאה בסיטט[ב] ובפ"ק דנדה (דף ח:) אמר [ג]שמינו גילוח בטמאת לעת שנבראת[ד] ובפ' הניזקין (גיטין דף פ"ח:) ממי פרין וריבוס שמא מפיסים משמו נדה [ה]וחור"ם[ו] דלמיד פתיל מחיצ בה לכלל מגע[ז] לפי שעומד ליפחת[ח] ולא דמי לקולית נבלה דלמר' בהעור והרוטב (חולין קכו:) משום דקב מכוסה מעשה דמי ופע"פ שפיסב עליה לוקבה אין טומאה ממש[ט] דהתם פמאה אינה עומדת לנקיבה אלא ע"י מעשה אבל מוקף למיד פתיל פמאו עומד ליפחת:

מפ"ן **שטמא** **בזב אינו דין שיטמא במת.** מק"ו דסכמ ק"ו[י] דכל המטמא מדרס מטמא טומ ות"ת כלי מרס המוקף למיד פתיל יוכיח שטמא בזב למטמא בסיטט כדפרישית לעיל ובטור במת ומומר ר"ת[ב] דלא שייך למימר יוכיח מלמיד פתיל דלמר' בהסיטו הזב היינו משום דהוי כלילו נגע בו ומומר דלמר' בהסיטו הזב היינו משום דהוי מומר לומר זה פומר[ג] [ומטמטא נימת] דומיא דמיטת מקשה ומומר ר"ת דלא שייך למימר יוכיח מלמיד פתיל דלמר' בהסיטו הזב היינו משום דהוי כלילו נגע בו ומומר דלמר' בהסיטו הזב היינו משום דהוי מומר לומר זה פומר[ג] [ומטמא מכלאי זרעים פ"ג מ"ב] [קונטרס נט:], ד) [ויקרא יח], ה) [במדבר יט], ו) [ויקרא יד], ז) [במדבר ל"ה], ח) [ר"ת ל"ן], ט) במ"ג: ופ"ש שטמא, י) [ועי' תוס' מנחם כג: ד"ה יפת], כ) [נדה מט. סוסה כ:], ל) וי"ג וכ"פ מנסר כהסה משמע כהדיא דפסול מלמוחרי' וכוח בכמוהו נד.,

ודין הוא ומה פבין קטנים. של מרס שטהורין בזב שמינן מטמטין על ידי בשום טומאה למלמד שם מזו לתין עשויין ליפיבה ועוד שהן של מרס. ובמגע לא לעמטו לתין מטמאות גלמ מחיינו ולתין יכול להכניס מלגעו לתוכן מפני שפיהן לר' ובסיטט לא לפפיקה רחמנא בלשון נגיעה דכל שמינו מטמא בסיטט ובהעור והרוטב (מולין קכד:) אמר נמי הכי לגבי טומאת מדרס כלי חרס טהור מהכא ובמגע לא נגעינן שמינו מקיש משכבו לו רבא אמר מדרס כלי חרס טהור מהכא [ו]וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא [ז]ה' על ד' רוחות הערוגה ואחת באמצע שנא' [ח]כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח זרעה לא נאמר אלא זרועיה: **גמ'** מאי משמע אמר רב יהודה כי כארץ תוציא צמחה תוציא חד צמחה חד הרי תרי זרועיה תרי הא ארבע תצמיח חד הא חמשה וקים

להן טהרה במקוה כגון מקבלים: **רחמנא ליגלן מפאי דעמא.** לכיון לדלמידיה ליכא טהרה במקוה לא שמע מכלי חרס: **ועמא מאי.** היכא כתיבי דמשום לתיכ במינו אע"ג דלמידיה ליכא [ט][מטמטא נימת] חולין ומקשיתי לזב עלמו בעי למיסני ליה טהרה לדלידיה: **כתיב משכבו.** מקיש משכבו לו: **וכתיב וכל המשכב.** אע"ג דלא דמי לזב להא לא כתיב משכבו: **וכל כלי פתוח.** כלי חרס דמקשי שהטומאה נכנסת לו דרך פתחו: **מי לא עסקינן.** מי לא משמע במקרא דמפי' ייחדו לשומו כלי לשמשו נדה לימא עליו כל ימיה אמר קרא דמציל על מה שבאוהו בתוכו אהל המת ואי טומאה מדרס היכי מציל והא כל דבר טומאה אין מוקף בפני הטומאה אלא ש"מ דאין מדרס בכלי חרס הלכך כלי חרס המוקף למיד פתיל טהור מכל טומאה ובהסיטו נמי לא מטמיא ליה לדפרישית לעיל אלא ש"מ בגלי מגע לא בגלי משא לפיכך מציל על מה שבאוהו: **מתני' שוורין בפוסה ר' וזעוניה.** ולא הוי עירבוב שים בה כלי להפריש ביניהם דפרש הלמוי: **ר' מד' רוחות הערוגה.** ממלא את כל הרוח עד שמוך לקרן: **ואחת באמצע.** גרעין אחד. (כוה)

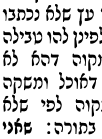

ואע"פ שכל אלגלי[ט] הקלעות סמוכין זה לזה ואין ביניהם הרחקה ג' טפחים ויותקים זה מזה אין כאן ב' מיפום דגבי כלאים היכרא הוא דבעינן לגלי להוי עירבוב דהא אלגלים קפיד קרא אגלי ליעקר לא מייתינן אפילו בכלאי הכרם דאוקימנא לקמן (ע"ב דף ס.) זה סומך גגדר מכאן וזה סומך לגדר מכאן ואע"ג דעיקרו מפמלי וכ"ם כלאי זרעים דבעינן גלי מייתינן לעיקרו דקמן גבי רמש מור לקמן במעמיו (פס:) ובגי ב' שורות והכי ים כאן הכרם גדול רוחב זו זרועה כאן וברוחב זו זרועה כאן ואין הכרמקה כדי שיקה לאיז שם הכרם ואי הכי מקרבי הוי עירבוב. והמפרש ד' גרעינין בד' כרוחות טועה לאי הכרמקה מפום שיקה ע' זרעונין אי נזרוע בו ד' בד' הקרנות ואמד בכל רוח ורוח בממעו ות' בממעע הערוגה ויש בין כל אמד ואמד ג' טפחים כשיעור שיקה וממלה לכל אמד. הלכך לכל הרוח הוה ממלא עד שמוך לקרן ואפילו אין בין זרע לזרע אברות זו לזרע אברות זו ג' טפחים לא אילפת בן לגעיין כלאים היכר בעלמא הוא דבעינן בדפרישית: **זרועיה.** ובגמ' מפרש היכי משמע ה' זרועיים ו' טפחים: **גמ' תוליח חד לאמה חד וזרועיה פרי פלמיח חד.** ושפה טפחים לליכא למילף מקרא: קיס

מדרס כלי חרס דטהורה מהכא, וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא, הא יש צמיד פתיל טהור. (וכאן דסתים) אע"ג דחזייה לאשתו נדה למיזגה ולמיסנק עליה, שהור הוא. **מתני'.** מנין לערוגה שהיא ששה על ששה טפחים שזורעין בתוכה חמשה זרעונים ארבעה על ארבע רוחות ערוגה ואחת באמצע. עיקרה דמילתא

יח א מי' סם הי"א ופ"ע הלכה ג:
יט ב מי' פ"ד מהלכות כלאים הלכה ט ומפר לאוין רעט:

מוסף רש"י

ומה פבין קטנים שטהורין בזב. כלל טומאותיו, דכלי חרס לין מטמא אלא מאויר, ומתוך שפיו שלו לר' אין יכול להכניס אלא דבר לח, ובמדבר נמי [ח]כי ימות אדם בתוכו, ונמדבר נמי לא חזי, ובסיטט נמי לסכי לפפיקי דמחמת לסיטט כלי חרס מזב בלמון מגע, כדמפיק (ויקרא טו) וכלי חרס אשר יגע בו הזב וגו' ומסכת נפקא לן דזב מטמא בסיטט, למימר דכל שאינו לאוי לנגיעה אבל מגעו אינו מטמא בסיטט, טמאים במת. בלאל המת, דכתיב (במדבר יט) וכל כלי פתוח וגו' ולא זכו כלי שטומאתו קדומה לפתחו הוי אומר זה כלי חרס, ומפיק מינה הוא, ואפילו פיו לר הכי הוא לאוי לסלאל עליו (ב"ק (כה:). **רחמנא ליצלן.** דיחמד ממנו טיטמו של דבר, מפני שהוי בהנאת הלב כדמפרש לקמן (כתובות מה:).

מוסף תוספות

א. אפילו פתוחים. תוס' מגילה נג: ב. כיון דלא חזי למגע. תוס' הרמ"ש. ג. דכלי חרס המוקף צמיד פתיל הניצול באהל המת. תוס' ר"ן סס: ד. דהיינו בהיסט. מי' הרי"ן. ה. אלמא משמע דמטמא בהיסט אע"ג דאין בא לכלל מגע. תוס' ר"ן סס: ו. [ד]לאו קרשיא היא דשאני התם. מי' הרי"ן. ז. משמתחילה היה פתוח ואע"פ שהוקף אח"כ צמיד פתיל ראוי לנגיעה הוא. מי' הרי"ן. ח. וכפתוח דמי. מי' הרי"ן. ט. דבכי האי גוונא שהוא טמא בזב היה טמא נמי במת. תוס' הרמ"ש. י. מטמא. תוס' הרמ"ש. י"א. נמי. תוס' הרמ"ש. י"ב. משמע דאית ליה טהרה במקוה [דאל"כ]. תוס' הרמ"ש. י"ג. דתך. תוס' הרמ"ש. י"ד. שיש לו טהרה במקוה. תוס' ר"ן סס: ט"ו. דמפץ קתני סתמא. תוס' הרמ"ש, [ו]לשון כולל הוא לשל עין ושל שיפא ושל גמי דתרוייהו לפינן להו מזב. מי' הרי"ן. ט"ז. [ח]הכא פרכינן דמפץ של שיפה וגמי שאין לו טהרה במקוה. תוס' הרמ"ש. י"ז. דשפיר חשיב בא לכלל מגע כיון דעומד ליפחת. תוס' הרמ"ש ועי' פרי"ש, וכיה"ג פסס ר' יעקב ס"ל שמטן שמיפב דברי רש"י, ומה שהקשו הרמ"ש והכיעו"פ ס"ו מהכא ולאפוקי עירבוים]. י"ח. דבשמעו הא יש צמיד פתיל שוב לא תבא לו שום טומאה מגבו. תוס' הרמ"ש, י"ט. [ד]אי ליח ליה לר' יאשיה בלאי זרעים, למה לי שדך דמשמע למעוטי ת"ל אפילו בא"י נמי אינו לוקה אלא משום דבכלאי זרעים לא פליג. תוס' קידושין נט.

רב נסים גאון

פבין קטנים שטהורין בזב שמאים במת. מכח שאמרה התורה בענין הזב (ויקרא טו) וכלי חרש אשר יגע בו הזב ישבר, ולא אמרה וכל כלי חרש, למדנו שפבין קטנים שטהורין בזב, ואמרי במת [בחדב"ס] וכל כלי פתוח, אפילו כל שהוא. וכבר פירשנו בברכות. הרי למדנו שפבין קטנים טמאין.

מוסף רש"י

1 וְאִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּמִשְׁכַּב זָב וְכֹבֵס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעָרֶב:

ויקרא טו ז

2 כָּל הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו הַזָּב וְכָל הַכֶּלִי אֲשֶׁר יֵשֵׁב עָלָיו יִטְמָא:

ויקרא טו ד

3 וְכֹל כְּלִי פְּתִילָ אֲשֶׁר אֵין צָמִיד פְּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא: במדבר יט טו

4 כִּי כָּאָרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָהּ וּכְגִנָּה זְרוּעֶיהָ תַּצְמִיחַ כֵּן אֲדֹנָי אֱלֹהִים יַצְמִיחַ צְדָקָה וּתְהִלָּה נֶגֶד כָּל הַגּוֹיִם:

ישעיהו סא יא

הגהות הב"ח

(ג) גמ' מהכא **דכתיב** וכל כלי: (ד) תוס' ד"ה מה פבין וכו' דמה לזב שכן מטמא משכב ומושב תאמר במת שאין מטמא משכב ומושב ת"ל לתיכה:

רבינו חננאל

עיקר הדבר הזה שלא נאמר במת אלא כל בגד וכל כלי עור וכל מעשה עזים, והמפץ שהוא כמין מחצלת שעשויה מן החילף ומן כיוצא בו, לא נאמר בה. ואף לא נאמר מפץ בשורץ, כי כן כתיב בו מכל כלי עץ או בגד או עור או שק. ומן מתני' כבר נמדיין שהמפץ טמא, התנן שלשה מפצין הן, הנשוי לשכיבה טמא מדרס, של צבעים טמא מת, ושל גתות טהור מכלום. (ואהיר) (ואהני) דגיתות דקאמרינן דשמוהאל עביד לה לבנתיה מפצות ביומי תשרי. ובריכין למידע מהיכא ילפינן טומאה למפץ במת ובשורץ. ואיתמרין הני ברייתא בגמ' דבאיזה עד הרגל מועדת לענין דרישת דיו לבא מן הדרן להיות בנדון. (ו)**ותשתא** כיון דמפץ לאו כלי עץ הוא ולא בגד ולא עור ולא שק אלא מעשה עזים וובוב קא דרשינן ליה טומאה) דלית ליה טהרה במקוה וקא מטמא מדרס, קא מותיב מיניה ר' אלעא למאן (דאע"ג דלית ליה מהני מידאני עשור) דבר שאין לו טהרה במקוה אין מיטמא מדרס. אמר לו ר' חנינא הואיל (למשכב הוא, ובמחצלת של קנים) ויש במינו. פי' כגון שטומאתו מתוך שהוא משכב ויש במין מפצות (חשיבה ליה טהרה במקוה) דברים שהן ממיני בגד או עור או שק שיש להן טהרה במקוה, (והא ליכא טהרה במקוה, אלא) עליהן הוא אומר כל המשכב אשר ישכב עליו. אבל כלי חרש (לדברים הללו ושהותרו במינהו) אין במינו דבר שיש לו טהרה במקוה. ועליהן הוא אומר (שיעורו כדתנן מפץ ששה) בשמשבבו, מקיש משכבו לו. ולא היו הדברים ברורים (על ששה. ותניא בתוספתא) לר' אילעא, משום הכי קאמר ליה לר' חנינא החכנא ליצלן מן (מפץ שבלה כל זמן שמניחין) האי דשתא, עד דפרש ליה טעמא דתנן קראי כתיבי. (אותו על הכסא האשה הישובת). **רבה** אמר

תורה אור השלם

1 וְאִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּמִשְׁכַּב זָב וְכֹבֵס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעָרֶב:

ויקרא טו ז

2 כָּל הַמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר יִשְׁכַּב עָלָיו הַזָּב וְכָל הַכֶּלִי אֲשֶׁר יֵשֵׁב עָלָיו יִטְמָא:

ויקרא טו ד

3 וְכֹל כְּלִי פְּתִילָ אֲשֶׁר אֵין צָמִיד פְּתִיל עָלָיו טָמֵא הוּא: במדבר יט טו

4 כִּי כָּאָרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָהּ וּכְגִנָּה זְרוּעֶיהָ תַּצְמִיחַ כֵּן אֲדֹנָי אֱלֹהִים יַצְמִיחַ צְדָקָה וּתְהִלָּה נֶגֶד כָּל הַגּוֹיִם:

ישעיהו סא יא

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

וקים להו לרבנן דחמשא בשיתא לא ינקי מהדדי ומנלן דהא דקים להו לרבנן (א)(דחמשא בשיתא) מילתא היא דא"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן מאי דכתיב [1]לא תסיג גבול רעך [אשר גבלו ראשונים] גבול שגבלו ראשונים לא תסיג מאי גבלו ראשונים אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי [ג]יונתן (מאי) דכתיב [2]אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ אטו כולי עלמא יושבי רקיע נינהו אלא שהיו בקיאין בישובה של ארץ שהיו אומרים מלא קנה זה לזית מלא קנה זה לגפנים מלא קנה זה לתאנים וחורי שמריחים את הארץ וחוי אמר רב פפא שהיו טועמין את הארץ כחויא רב אחא בר יעקב אמר חורי שנעשו בני חורין מנכסיהן אמר רב אסי ערוגה תוכה ו' חוץ מגבוליה תניא נמי הכי ערוגה תוכה ששה גבוליה בכמה [ג]כדתנן רבי יהודה אומר רוחב כמלא רוחב פרסה א"ר זירא ואיתימא רבי חנינא בר פפא מ"ט דר' יהודה דכתיב [3]והשקית ברגלך כגן הירק מה רגל טפח אף גבול נמי טפח אמר רב [א]ערוגה בחורבה שנינו והאיכא מקום קרנות אמרי בי רב משמיה דרב בממלא את הקרנות וליזרע מאבראי ולא לימלי מגואי גזירה

רש"י

קים להו לרבנן. דסתם ערוגה הנזרעת בה ה' זרעונין כך היא מדתה דחמשה זרעונין בשיתא טפחים לא ינקי אמלעי ושברוחות מהדדי דשיעור יניקת כל זרע טפח ומחצה עם מקום הזרע הרי מן הזרע הנזרע (סמוך לגבולה) [בגבול הערוגה] כנגד האמלעי ועד האמלעי ג"ט. ומאלו השנים אנו למדים דסבר תנא דידן שיניקת הזרע טפח ומחצה מדלא קבע מקום לזרע הנזרע אצל הגבול [ד]להושיבו אצל הקרן אלא אפי' אם בא לזורעו כנגד אמלעיתה זורעו אלמא בהרחקת ג' טפחים סגי ואע"ג דלענין כלאים היכרא בעלמא בעינן ולא חיישינן לייניקה כדתנן לקמן בשמעתין[ה] גבי ראש תור וגבי ב' שורות מיהו הפרש זרעוני ערוגה דלא להוי ערבוב ליכא היכרא בבציר משיעור יניקה דגבי ראש תור ושתי שורות דלקמן איכא היכרא הלכך כי רמיז לן קרא ה' זרעונין בערוגה בשל ו' טפחים קאמר: **ומנא לן דהא דקים להו לרבנן.** בשיעור יניקה מילתא היא למיסמך עלה ולומר בקיאין הן החכמים בעבודת אדמה לידע כמה יונקים שלא תתמה לומר מי הודיע לבריות שיעור יניקה ואיך יוכלו לעמוד על כן: **גבול רעך.** ליטע סמוך למיצר להכחיש קרקעו כשיעור אשר גבלו הראשונים ומי הם ראשונים אמוריים וחויים שהיו בקיאים בכך כדאשכחן בבני שעיר: **מלא קנה זה.** קנה המדה שבו מודדין הקרקע: **לזית.** ראוי לגדל זיתים וזה לתאנה והיו יודעין להפריש את הארץ בין קנה לקנה בריחה וטעמה היכן לזיתים והיכן הוא לתאנים וממילא דבקיאים היו בשיעור יניקה: **שמריחין.** סרח את התיבה ודורשה: **וחוי.** למה נקרא חוי: **שטועמין את הארץ.** לאיזה דבר ראויה: **כחויא.** כנחש שמאכלו עפר: **שנעשין בני חורים מנכסיהם.** שנטרדו מנחלתם ולא הוצרכו לעבוד אדמתן כדכתיב ובני עשו יירשום (דברים ב): **אמר רב אסי ערוגה.** שאמרו צריכה להיות ו' חוץ מגבוליה שהיו מניחין בערוגה קרקע חלק סביבות הזריעה למקום דישה כשהוא משקה הזרעים מהלך בגבולין. ואשמעינן רב אשי דלא תימא ו' עם הגבולין וכשהניח טפח חלק לכאן וטפח חלק לכאן לא תהא ערוגה מקום יניקתה אלא ארבעה ואין הפרש בין אמלעי לשכנגדו אלא הגבול אלא טפחיים: **בכמה.** כמה רחבן להיות ערוגה כהלכתה ותהא עליה תורת הערוגה לכל דבריה כדלקמן להתיר ראש תור ירק הנכנס לה והיוצא ממנה דכי ליתא כשיעורא לא חשיב למיהוי לה קולי שדה: **פרסה.** פרסת רגל: **והשקית ברגלך.** להטעין על כתפך מים ולהלך ברגלך סביבותיה להשקותה. למ"ל למכתב רגלך לומר שבמקום מהלכו להשקותה כשיעור רגל הוא: **אמר רב ערוגה בחורבה שנינו.** במשנתנו להתיר בה ה' זרעונין אבל לא שסביבותיה ערוגות שהרי לא פירשו לך אלא הפרש זרעונין שבתוכה ואם תזרע ערוגות סביבותיה לא תוכל להרחיק בין אותן שבתוכה ולזרוע אותן שברוחות הערוגה סמוך לגבול להרחיקן מן האמלעי כשיעורו לפי שאתה מקריבו אצל זרע הנזרע בחברתה אצל גבולה שאין ביניהן אלא שני טפחים של גבולי הערוגה ואנן ג' בעינן: **והא איכא מקום קרנות.** מאי דוחקיה דלא לאוקומיה בערוגה בין הערוגות מוקפת מכל צד ג' ערוגות שהן ח' כזה ולזרוע באמצע וכן בכולן ה' זרעונין והא איכא בכל ערוגה מקום קרנות וזויותיה ואתה יכול להמשיך זרע גרעין שתזרע בצד גבולן של זו לצפון ושל זו לדרום של זו למזרח ושל זו למערב ולזרוע אותן גרעינין אצל הקרנות ואינך צריך להמשיכן מכנגד אותן שבחבירו מבפנים אלא הפרש טפח ואמאי אמר רב בערוגה שבחורבה שנינו: **בממלא את הקרנות.** רב מוקי מתניתין בממלא את כל הרוח של ערוגה לצפון מן המזרח למערב וכן רוח דרומי אבל המזרחי והמערבי זורע מעט ויניח הפרש מכאן ומכאן (כזה)

הלכך אי אתה יכול לזרוע עוד בערוגה שאצלה לצפון ושאצלה לדרום מפני עירבוב של ב' הערוגות: **וליזרע מאבראי.** ויקיפנה ערוגות מכל צד ואת הקרנות שבתוכה לא ימלא (א) ומאי דוחקיה דרב לאוקמיה בערוגה שבחורבה שאין שם אלא היא:

תוספות

וקים להו לרבנן דחמשא בשיתא לא ינקי. ואומר ר"ת דמכל מקום איצטריך קרא דאי לאו קרא ה"א אע"ג דלא ינקי[א] איכא עירבוב ואסור קמ"ל קרא דבכה"ג[ב] ליכא עירבוב ובקרא לחודיה נמי לא סגי דלא הוה ידעינן חמשא בכמה שרי קרא[ג] אבל השתא דקים להו לרבנן דחמשא בשיתא לא ינקי אית לן לאוקמי קרא בשיתא וא"ת אכתי ינקי מהדדי דאין כאן ג' טפחים בין זרע לזרע דחסר מקום הזרעים[ד] שכל הערוגה אינה רק ששה טפחים ואומר ר"ת דלא קשה מידי דאמות של כלאים שוחקות הן כדמוכח בריש עירובין (דף ג:)[ה] ואומר ר"י דה"נ גמירי[ו] דחמשא בשיתא לא ינקי עם מקום הזרעים וא"ת יזרעו ט' מינין בערוגה ד' בד' קרנות וד' באמצע כל רוח ואחד באמצע דכל אחד רחוק מחבירו ג' טפחים וי"ל דבכולי האי הוי עירבוב ועוד דאז לא היה יכול לזרוע אלא גרעין אחד מכל מין ומין אבל בחמשה זרעונים יכול לזרוע מארבע מינים הרבה לכל רוח ומיהו קשה לר"י דמנלן לאוקמי קרא בערוגה ו' על ו' אפילו פחות נמי רק שיש באלכסונה ו' ויזרע ד' לד' קרנות ואחת באמצע דהשתא נמי לא ינקי מהדדי וי"ל דסברא דבענין זה אסור פן לא ידקדק לזרוע ממש בסוף הקרן[ז] ויש לחוש לייניקה אבל השתא אין צריך לדקדק אלא בגרעין האמצעית ומהאי טעמא נמי אתי שפיר שאין זורעין ט' בערוגה[ח] אבל [ט]קשה לרשב"א דלוקי בערוגה ה' על ה' דהשתא יש באלכסונה (ו') [ז] דכל אמתא בריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונה ויכול לזרוע בקרנות בלא דקדוק ותירץ לו ר"י דאין להעמיד המקרא בענין זה שאינו שיעור לא לייניקה ולא לשום דבר:

לא תסיג גבול רעך. וא"ת א"כ הזורע כלאים ילקה שתים משום לא תזרע ומשום לא תסיג גבול וכפרק אותו ואת בנו (חולין פב:) אמר הזורע כלאים [כלאים] לוקה שתים משמע דבחד כלאים אינו לוקה אלא אחת [ט]וי"ל דלא לקי אהאי לאו משום דקרא נמי איירי בהסגת גבול ממש דאין לוקין בלאו דניתן להשבון ועוד דהוי לאו שבכללות:

חוי. אור"ת דלאו היינו חוי דשבעה עממין שהרי אינו דורש כולם למה שמם כן אלא בני שעיר גופיה איקרו חוי כדכתיב[יא] בת צבעון החוי (בראשית לו):

גבוליה בכמה. [יב]פירש בקונטרס דנפקא מינה לענין ראש תור והא דקאמר בסמוך דאין ראש תור בערוגה היינו מערוגה לערוגה ור"י אומר דנפקא מינה למקח וממכר אם מכר לו ערוגה וגבוליה:

דתנן רבי יהודה אומר כו'. אף על גב דרבי יהודה לא איירי מידי בגבול אלא בהפסק שבין עבודת ירק לירק אחר כדאיתא בפ"ג דכלאים (משנה ג) דתנן היתה שדהו זרועה ירק ומבקש ליטע שם ירק אחר [י]ר' שמעון אומר עד שיהא התלם מפולש ר' יהודה אומר רוחב כמלא רוחב פרסה נראה להש"ס דכי היכי דחשיב הפסק לענין כלאים[יג] חשיב נמי להיות גבול לערוגה[יד]:

אמר רב ערוגה בחורבה שנינו. פירש ר"ת דקס"ד שאינו ממלא כל הרוח אלא זורע באמצע כל רוח טפח וג' חומשין[טו] ומניח מכל צד לצד קרנות טפחיים וחומש חרב דהשתא זרעוני רוח זה רחוקין מזרעוני רוח האחרת כשיעור אלכסון של טפחיים וחומש על טפחיים וחומש[טז] דהוי ג"ט ויותר שני חומשי חומש[יז] ופריך והא איכא מקום קרנות שיכול לעשות שם ערוגות[יח] אע"פ שלא ירחיק אלא שיעור ב' הגבולים[יט] דהשתא איכא טובא בין זרע הפנימית שבאמצע הרוחות ובין זרע החיצונה של צד הקרן דהא איכא ב' גבולין ומקום חרב שהוא ב' טפחים וחומש בכל קרן (ב) ומשני בממלא את הקרנות [כ]של מזרח ומערב[כא] וברוח צפון ודרום [כב]גרעין לכל רוח כאשר תצייר (ג) דבאותה ערוגה איכא הרחקה ג' (כזה) ואם באת לסבבה בערוגות (אפילו) במקום קרנות לא יהיו ג' טפחים בין זרעוני ערוגה אמצעי לזרעוני ערוגה שבקרנות שאין הפרש ביניהם אלא שיעור שני גבולין אע"פ שיוכל עדיין לזרוע גרעין אחד בכל קרן החיצונית הא מסיק דגזרינן שמא לא ידקדק וימלא קרנות הכי נמי גזרינן בחיצונות שמא ימלא:

וליזרע מאבראי. וליזרע ערוגות לצד קרנות האמצעי כדפרישית ולא ימלא הקרנות דהכי עדיף טפי שיכול להרבות בערוגות:

מסורת הש"ס

(א) ס"א ל"ג, (ב) י"ג גם כאן יוחנן, (ג) כלאי' פ"ג מ"ג, (ד) רש"ל להמשיכו, (ה) [ע"ב], (ו) ל"ל ר' ישמעאל,

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה וליזרע מאבראי וכו' לא ימלא כזה:

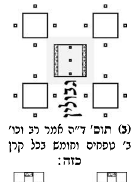

(ב) תוס' ד"ה אמר רב וכו' ב' טפחים וחומש בכל קרן כזה:

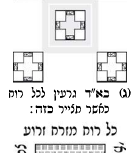

(ג) בא"ד גרעין לכל רוח כאשר תצייר כזה:

גליון הש"ס

תוס' ד"ה לא תסיג וכו' וי"ל דלא לקי אהאי לאו. עי' יומא דף לו ע"ב בתוס' ד"ה לאו דנבילה:

רבינו חננאל

דקים להו לרבנן דחמשה זרעונים בששה טפחים לא ינקי הדדי. וכל דקים להו לרבנן מילתא היא. ואיכא יושבי הארץ שבקיאין בישיבתה של ארץ דברירין להון אלין מילי. וסליקא, דהני ששה דערוגה הן מקום זרעונים, ואיכא סביביהון טפח גבול. ומפרש במתני' היה לו גבול טפח זורע לתוכה שלשה עשר זרעונין. ומפרש האי כרב אשי דאמר ערוגה ששה על ששה חוץ מגבולה. ועיקר מילתא, דלא [מ]ספיק למהוה בין ירק לירק טפח אחד, דהאי הוה מ[ס]פיק בין ירק לירק טפח אחד, אפילו ערוגה שאינה חמשה על חמשה הוה איפשר לזרוע שמונה על ארבע רוחותיה, וארבע באמצע, משום דהויא כ"ה טפחים, י"ב מהן הן נזרעין, ודאיצטריכינן למימר הכין, דהוינן מרב סעדיה גאון מחסיא, דאיסתברא ליה כמו הכין. ולאו כי דאיסתברא ליה בהא. אלא קים להו לרבנן דחמשה זרעונים בלא הכי אחד אין פחות מטפח על טפח, בששה על ששה לא ינקי מהדדי. והיכי דמי, כל זוית טפח ומחצה על טפח ומחצה חרב, ובכל רוח שלשה טפחים אורך על טפח ומחצה באמצע [מין] אחד טפח ומחצה על טפח, דמשכחת בין כל אחד ו[א]חד טפח ומחצה באורך. וכן צורתו למראית עין.

ודבר זה בזמן שהזרעונים החמשה נזרעין כולן בתוך הערוגה שהיא ששה על ששה, שנמצא הזרעונים גופן של ארבע רוחות אוכלין בהן שלשה שלשה טפחים באמצע, נשארו שלשה טפחים, אחד ומחצה מיכן ואחד ומחצה מיכן, ונמצאו ארבע הקרנות פנויין. ולא אפשר למיהוי טפי מן הכי בזמן [ש]ארבעה הקרנות פנויין, הוא אמרו ששה על ששה תוכה, וארבעה (שהוא) [שיהא] בה תשעה זרעונין שבין כל אחד לחבירו טפח ומחצה, וארבעה בתוכו. אבל אם הזרעונין חוץ

עין משפט נר מצוה

כ א מיי' שם הלכה י:

תורה אור השלם

1 לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֲךָ אֲשֶׁר גָּבְלוּ רִאשֹׁנִים בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ: דברים יט יד

2 אֵלֶּה בְנֵי שֵׂעִיר הַחֹרִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לוֹטָן וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה: בראשית לו כ

3 כִּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתָּה בָא שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא כְאֶרֶץ מִצְרַיִם הִוא אֲשֶׁר יְצָאתֶם מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת זַרְעֲךָ וְהִשְׁקִיתָ בְרַגְלְךָ כְּגַן הַיָּרָק: דברים יא י

מוסף תוספות

א. מהדדי. תוס' הרא"ש. ב. בהרחקה כשיעור יניקה. תוס' הרא"ש. ג. כיון דלא ידעינן שיעור יניקתם. תוס' הרא"ש. ד. מג' טפחים. תוס' הרא"ש. ה. וכי מדלית נמי מקום הזרעין איכא שלשה טפחים מצומצמים. רמב"ן. ו. חכמים. תוס' הרא"ש. ז. ואם יקרב לכאן או לכאן יש ערבוב. תוס' הרא"ש. ח. ארבע בארבע קרנות הערוגה, ובאמצע כל שורה, ד', ואחת בתוך רמב"ן. ט. אכתי. תוס' הרא"ש. י. נקרא. תוס' הרא"ש. יא. בנשי עשו אהליבמה בת ענה. תוס' הרא"ש. יב. וא"ת מאי נפקא מינה. תוס' הרא"ש. יג. למראית העין ולהוציא מדין ערבוב. רמב"ן. יד. וטעמיה דר' יהודה נמי מדכתיב והשקית ברגלך כגן הירק דכיון דחשיב והוי גבול אלמא הפרש הוי, ומגיהי ספרים מיעברי קולמוס אמאי טעמא דר' יהודה ללא צורך. רמב"ן. טו. ממין אחד. תוס' הרא"ש לעיל פד: טז. דטפחיים וחומש שהוא חלק מכל צד רואין אותן כטבלה מרובעת של טפחיים וחומש על טפחיים וחומש. תוס' הרא"ש לעיל פד: יז. לפי החשבון אמתא ברבוע אמתא ותרי חומשי באלכסונא. תוס' הרא"ש לעיל פד: יח. בכל קרן וקרן. תוס' הרא"ש. יט. עיין הציור בתוס' הרא"ש. כ. פירוש כל אורך. תוס' הרא"ש. כא. הוא זורע. תוס' הרא"ש. כב. זורע. תוס' הרא"ש.

רבינו חננאל (המשך)

הקרנות פנויין כי היכי דאיתא בערוגה. ומן הכין כי אמרו בתלמוד ארץ ישראל כהנא בשם ריש לקיש כולהן חוץ לששה, ואקשו עליה אם כן ליתני תשעה, וכן היא הרי אלו תשעה זרעונין סביבי ערוגה שש על שש בזמן שהן חוץ לששה, ואף זה כהוגן הוא. אבל אם זרעונים בתוך ששה הן, אם אתה מחריב את הארבעת הקרנות, אלא מניח טפח ומחצה וזורע טפח, ומניח טפח ומחצה וזורע טפח, אפשר דהוו (שמונה) [תשעה] זרעונים שכולן בתוך ערוגה שהיא ששה על ששה, ולא תקינו רבנן הכין אלא תקינו (ששה) [חמשה] בלחוד. אמר רב ערוגה בחורבה שנינו. ואקשינן עליה דהאי תקינו רבנן חמשה זרעונים לתוך ששה, ואע"ג דאפשר לעשות (שמונה) [תשעה] לא תקנו אלא חמשה בלבד, אלא מפני שתקנו להחריב את ארבע קרנות תקנתה חמשה כדי שיהא יכול לעשות ערוגות אחרות [ב]כנפי זויות ערוגה זו כגון אלו, ואי בחורבה האיכא קרנות ולמה לו למישבק

פנויין. ואתינן לפרוקי בממלא את הקרנות לערוגה ערוגות כהני דפרשינן לעילא. ואע"ג דתו[נן] בה היא. ומקשינן וליזרע ולא לימלי. פירוש אי חרבה היא, ליזרע שמונה זרעונין בערוגה, שלא יהו קרנות פנויות, ולא יזרע כנגדן באלכסון ערוגות.

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

גזירה שמא ימלא כו' ולא יהא אלא ראש תור. ומפילו ימלוי מת מקרנות אין כאן עירבוב דהא קרנות ממלעות הולכות כנגד היכוו הערוגות שמציוחות והו כעין רחם אחר דשרי מע"ג דאין בהרחקה ג' טפחים כיון שיש כהן היכר. אין רחם תור בערוגה לפי שקטנה היא ולית היכירא:

ושמואל[ג] **אמר ערוגה בין ערוגות שנינו. ולמד** הקרנות לחפיר מלא הקרנות אין כאן כלום שכבר יש רחם תור בערוגה: **והא** קא מיערבבי אהדדי. שעליהן שלמעלה מערוגיות יחד[א] ומע"ג לחיכא רחם תור מלמטה לחור כיון דמערבי למעלה שעין[ב] לחורא מבלבל לחפיר: לא יעקי מהדדי לחור כלמטיון (בלמים פ"ו משנה ד) שמסכך גפיו ע"ג תבואתו קידש משום לחורא מבלבל אבל בערוגות אחת שהוא כלאים לא ילילא אי בערוגה סגי בהיכירא כי האי, דמילי טובא הוו היכירא בשדה שהוא גדול ולא הוו היכירא בערוגה דוחטרא כמו ראש תור לרב. תוס' ד"ה ט. שתהא זו נוטה לצד זו וזו נוטה לצד זה. תוס' ד"ה. [ב] זה בזה דתנן במס' כלאים בפ"ב וכו' ר' מאיר אומר אף הקישות ופול המצרי, ואפי' רבן לא פליגי עליה אלא בנוטה אבל בזרועים ביחד לא פליגי עליה. תוס' ד"ה. [ג] ושוורה אחת של דלועים ושורה אחת של פול המצרי. [ד] והשתא פריך ליה רבינא לרב אשי החזינא דערבוב של קישואין ופול המצרי מבטל שורה הדלועים באמצע ואינה לכלאים. תוס' ד"ה. [ה] עיגול של. תוס' ד"ה. [ו] והעיגול שהם קרנות. תוס' ד"ה. [ז] כיון שהם אינם זרועים על דרך אחד. תוס' ד"ה. [ח] ערוגה. תוס' ד"ה. [ט] על ארבע. תוס' ד"ה. [י] מה שיש בין עגול לעגול, דהוה. תוס' ד"ה. [יא] מדאמר הרדצה למלאות גינתו ירק אלמא שמכלא כל הערוגה הילכך פריך. תוס' ד"ה. [יב] לאו דוקא כל גינתו אלא. תוס' ד"ה. [יג] וקרי ליה כל גינתו לפי שכל ריבוע של חמשה טפחים זרוע. תוס' ד"ה. [יד] והא איכא דבני בני שהוא חרב. תוס' ד"ה. [טו] בין הבניים. תוס' ד"ה. [טז] חצי טפח של בין. תוס' ד"ה. [יז] עבודת ירק בירק כלומר. תוס' ד"ה. [יח] כלומר. תוס' ד"ה. [יט] משום ערבוב. תוס' ד"ה. [כ] קולא אחרת מלבד קולא של ערבוב. תוס' ד"ה. [כא] [ד"כיון שכל הזרועות זרועות בשורה לא מחזי כראש תור. תוס' ד"ה.

אמר רבי עקיבא פרק תשיעי שבת

א גזירה שמא ימלא את הקרנות ולא יהא אלא ראש תור ירק מי לא תנן [ב] היה ראש תור ירק נכנס לתוך שדה אחר מותר מפני שנראה סוף שדה אין ראש תור בערוגה ושמואל אמר ערוגה בין הערוגות שנינו והא קא מיתערבי בהדדי [ג] בנוטה שורה לכאן ושורה לכאן אמר עולא בעו במערבא הפקיע תלם אחד בין שתי ערוגות [ד] הנוטע שתי שורות של קישואין שתי שורות של דילועין שתי שורות של פול המצרי מותר שורה אחת של קישואין ושורה אחת של דילועין ושורה אחת של פול המצרי אסור [ה] **שראבא** אמר רב כהנא א"ר יוחנן [ו] הרוצה למלאות כל גינתו ירק עושה ערוגה ששה על ששה ועוגל בה חמשה חמשה שירצה והא איכא דביני וביני אמרי דבי רבי יגאי במחריב בין הבניים רב אשי אמר [ח] **אם היו זרועין שתי זורעין ערב ערב זורעין שתי איתיביה רבינא לרב אשי** [ט] **עבודת ירק בירק אחר ששה טפחים ורואין אותם כטבלא**

גזירה שמא ימלא. ומחר כך יזרע במקרתה מלא הגבול ממוכה למקר זרע מלמעלה ולא ישים לנבו ערוגות בל שתי ערוגות: **ולא יהא אלא ראש תור.** כלומר מפילו מילא מותו ומחר כך זרע נגעין מחר מחקרתה ואין הפרש כשיעור בינו לבין זרע זרע שבזו מה בכך לא יהא נדון מלא כמקא תור ירק נעמצך ובא מעצה זו לעדה זו שנראה יפה שמינו מזו שכבנה לה מלא מזו שיעלה ממנה ומיכה היכירא ולוקיכה לא מיישין. רחם תור קרי ליה לפי שכן דרך לסוף הסדה לעיות מתקלקת המרישה ולימעך בתלכסון כרחם תור (כזה) ▽: **אין רחם תור בערוגה.** אין תורת היכר ברחם תור מערוגה לערוגה אלא אחת גדולה לתוך ערוגה או מערוגה לתוך שדה גדולה או משדה גדולה לתוך שדה גדולה אבל שתי ערוגות לא הוי היכר אלא דומה כאילו הן אחת לא תשביח כל מה שתפיש ופשה: **והא קא מערבי בהדדי.** העליון של ערוגה זו נעלין של מבריה מלמעלה אחין בינייהן אלא שתי טפחים של גבול: **נטוטה שורה לכאן ושורה לכאן.** ממשיך של רוח זו בלד קרן מזרחית לפונית ושל רוח זו בלד מערבית לדומית וכן כולן להמקיפן אלא יהיו זה בנגד זה כמו שפי' גבי מתקפת לעליל למקום קרנות ולא גזר שמואל אחת אמת יאלא בתלכסון כך נראית שיטה זו בעיני. ולא פירשו רבותי כן שאם פירשו קרנות אלו נגדולין ויש לי גמגומים בה לראה גם בכל הש"ס לא שמעתי קרנות אלא זויות ומלאתי לי ממך ביקודו של רבי שמעון הזקן אחי אחיי מפי רבינו גרשום אחי הגולה. ותמצא רבינו יאחק בן יהודה שהוסיפה בג' פניה לא ישאו בעיני: **הפקיע.** לשון קריאה שקורע הקרקע כמו מבלאי מכנסי הכהנים היו מפקיעין (פוסה דף נ"ג.): **תלם.** מענה. שורה: **על פני כולה.** שהעביר מזרע שנאפין לזרע שבדרום דרך שממעלה ושהעו מאחד שמינין לו ממין שני מהו מי מבטל מותם שורה לחיכלה ערוגה בשביל תלם אחד או לא: **כל עירבוב** ונישנו **אם בטוחה.** ומסורי: **שפי שורות של קישואים.** ומלמן שני שורות של דלועין ומלמן ג' שורות של פול המצרי ולא בערוגה אלא בשדה גדולה: **מותר.** דשפי שורות מהיבי לשיהי שדה לנפשיהו והוי היכירא לכל מין ומין מילמא בלחני נפשיהו: **שורה אחת.** מכל אחד הוי עירבוב: **דלועין שלחלת.** דלמן שפיק כל חד שדה לנפשה. ללמוד תלם אחד הוי עירבוב. **דלועין שלחלת.** זמורותיהן מרוחים ומתערבות הרבה מלמעלה ונראה עירבונן במקומות הרבה: **לא גמרו יוק.** של הרבה מינין: **עומה.** כל ערוגותיה מרובעות ו': **ועוגל.** כלל ערוגה ה' חוזרע בעוגל מין אחד ויש היכר הרבה לאחר ומין לריך להרחיק (ג) בין ערוגה לחברתה חוזרע תני שפיק הסוגר את כל ערוגה וערוגה משלר מינין לפי שכל אחד ואחד נראה מקומו חלוק לעלמו: **והלילה דניני וניני.** הן נגדלי הערוגה שלמעלה (ד) ערוגה ו' מון מגבולין ולומן גדולין בשיהרבה מחבירים את היקף ריבוע הערוגות והוי עירבוב שהרי הם של שני מינין: **במחריב בין הבניים.** ולינו זוהין. ולמלחת דקלמר ר' יוחנן לאו דוקא למלאות כל הגנה קלמר אלא שיהיו כל ערוגותיה מלילות ועלוסה מון מגבולין: **אם היו.** ריבוע הערוגות זרועין שני זורע בין הבניים ערב: **עבודת ירק בירק אחר.** כמה שיעור עבודתו להלחיק חבילו ממנו כדי עבודתו: **ו' טפחים.** לה' זרועין כמו שפשינו בטבלא

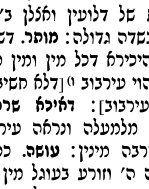

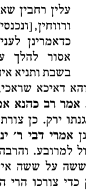

א) כלמים פ"א מ"ג. ב) מבטל אלא בשורה ומיטול בתלכסון אלא בשורה. ג) מבטל בשורה. ד) [ע"ש] שלמלא פני גפון עלין ממצין שפוחזין בלכך וכיוצא ומכמן אלו בלאו עניך עלך שלך ג). ה) מוספתא פ"ב דכלאים, ו) [כ"ש], ז) [ע"ש], ח) ל"ל רבי ישמעאל.

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה והא קא מיתערבי בהדדי: (ב) ד"ה ושנוא מי ול"ל להרחיק בין ערוגה: (ג) תוס' ד"ה ולוזרע מלמעלה ול"ה נוהיב ול"ה ושמואל הכל דכוי ג': (ד) ד"ה נטוטה שורה וד"ה אמר עולא ול"ה פיהיביה דקלמר ר' יוחנן הכל הכל דיבור אחד:

רבינו חננאל (המשך)

ואחת באמצע. ומותר אדם לעשות בתוך שדהו קומא קטנה שהיא עמוקה טפח וליתן לתוכה ארבעה מינין והופכן לארבע רוחותיה. ומותר אדם לעשות בתוך שדהו תלם להיות נוטע קישואין דילועין אבטיחים ומלפ]פונות, והופכן אלו לצד זה ואלו לצד זה. לפום כן קאמר שמואל נוטע שורה לכאן ושורה לכאן. **אמר עולא בען במערבא הפקיע תלם אחד** על פני כולה מהו. איפרש בה כמה פירושי ולא קא מיתחברין. והכין קא חזינינא דעל מיכמא דשמואל קאי, דקאמר בערוגה בין הערוגות שנינן, שנוטע שורה לכאן ושורה לכאן כדפרישנא לעילא, ועלה בעו במערבא ואם הפקיע מצד הערוגה תלם אחד על פני כולה ושבקיה ולא ידעיה, ומהנותרין זרע בערוגה אחרת ערבוב, ולא זרע שורה כדאמר שמואל ב' שורות שורה אחת שנוטע(ה) לכאן ושורה שנוטע(ה) לכאן מהנותרות בשורה שבזו והפקעת תלם אחד מצדה. **ופשטה** רב ששת לאיסורא ואמר בא ערבוב ובטל את השורה, אע"פ שהפסיק תלם אחד, כיון שזרע ערבוב דזה זו שהיא נטועה שורה, כאילו אף היא נטועה ערבוב. ולא מהניא שורה אלא כנגד שורה שזו נוטה לכאן וזו נוטה לכאן, דהוי היכרא. אבל הכא כיון דחדא ערבוב, בטילה לה שורה דאידך, וכעירבוב דמיא. וההוא תלם שהפקיעו אם אין בו כדי עבודה, לא מהני דאמר. ואתא רב אשי ושריא. ואעפ"כ אין ערבוב מבטל את השורה אלא שורה של זו והפקעת תלם בזו מתירין אותה. **איתיביה רבינא לרב אשי הנוטע** שתי שורות של דילועין **שתי שורות של קישואין שתי שורות של פול המצרי** מותר. שורה אחת של קישואין, שורה אחת של דלועין, **שורה אחת של** פול המצרי אסור. דאלמא אם שתי שורות הן, שהיא נוטה אחת לכאן ואחת לכאן, מוכחא מילתא שהן מובדלות זו מזו ומותר. אבל אם יש שורה בשדה זו, ואין בשדה זו שורה שכנגדה אלא עירבוביא היא ואסור, וצריך להרחיק כדי עבודה. **ופריק רב אשי שאני קישואין דדלועין ופול המצרי דאית לחו שראבי.** אבל (דאד מיניידו) [שאר המינים] אע"פ שזה נוטע שורה וזה הפקיע תלם אחד מותר. ופי' שראבי עלין רחבין שאוחזין בארץ ורוויחין, [ונכנסין אלו באלו] כדאמרינן לענין תני חדא אסור להלך ע"ג עשבים בשבת ותניא אידך מותר, אי

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות

מוסף תוספות

א. כשהם גדלים. תוס' ס"ה. ב. דליכא אוירא שלש טפחים. תוס' ס"ה. ג. אלא לשמואל לקרנות דלוכב כלל וכלל לא דגבול לא הוי הפסק. תוס' ס"ה. ד. דיכול לסבבה בערוגות. תוס' ס"ה. ה. כי האי גוונא. תוס' ס"ה. ו. ומבקש לוזרע לתוכה שורה של ירק אחר. תוס' ס"ה. ז. מראש השדה ועד סופו. ר' עקיבא אומר אורך ששה טפחים ברוחב מילואו ור' יהודה אומר רוחב כמלא רוחב פרסה. תוס' ס"ה. ח. ומיבעיא ליה אי בערוגה סגי בהיכירא כי האי, דמילי טובא הוו היכירא בשדה שהוא גדול ולא הוו היכירא בערוגה דוחטרא כמו ראש תור לרב. תוס' ס"ה. ט. שתהא זו נוטה לצד זו וזו נוטה לצד זה. תוס' ס"ה. י. זה בזה דתנן במס' כלאים בפ"ב וכו' ר' מאיר אומר אף הקישות ופול המצרי, ואפי' רבן לא פליגי עליה אלא בנוטה אבל בזרועים ביחד לא פליגי עליה. תוס' ס"ה. יא. ושוורה אחת של דלועים ושורה אחת של פול המצרי. יב. והשתא פריך ליה רבינא לרב אשי החזינא דערבוב של קישואין ופול המצרי מבטל שורה הדלועים באמצע ואינה לכלאים. תוס' ס"ה. יג. עיגול של. תוס' ס"ה. יד. והעיגול שהם קרנות. תוס' ס"ה. טו. כיון שהם אינם זרועים על דרך אחד. תוס' ס"ה. טז. ערוגה. תוס' ס"ה. יז. על ארבע. תוס' ס"ה. יח. מה שיש בין עגול לעגול, דהוה. תוס' ס"ה. יט. מדאמר הרדצה למלאות גינתו ירק אלמא שמכלא כל הערוגה הילכך פריך. תוס' ס"ה. כ. לאו דוקא כל גינתו אלא. תוס' ס"ה. כא. וקרי ליה כל גינתו לפי שכל ריבוע של חמשה טפחים זרוע. תוס' ס"ה. כב. והא איכא דבני בני שהוא חרב. תוס' ס"ה. כג. בין הבניים. תוס' ס"ה. כד. חצי טפח של בין. תוס' ס"ה. כה. עבודת ירק בירק כלומר. תוס' ס"ה. כו. כלומר. תוס' ס"ה. כז. משום ערבוב. תוס' ס"ה. כח. קולא אחרת מלבד קולא של ערבוב. תוס' ס"ה. כט. [ד"כיון שכל הזרועות זרועות בשורה לא מחזי כראש תור. תוס' ס"ה.

רבינו חננאל

ופרקינן האי דגזרו בחרבה שיהו קרנות של ערוגה פנויות, שמא יכלא כנגדן ערוגות. ומקשינן ואי הוי בקרנות זרע נמי איפשי דזרע ערוגה בסמוך לה, והויא קרן בראש תור, דשרי להכניסו לשדה אחרת. מי לא תנן היה ראש תור ירק נכנס לתוך שדה אחרת, מותר מפני שנראה כסוף שדה. ופרקינן אין ראש תור בחרבה. כי שרי ראש תור מן שנה גדולה שהוא מוכח דסוף שדה הוא, אבל ערוגה בחורבה לית לה ראש תור מותר כי האי משום דלא מוכח. ושמואל אמר ערוגות בין הערוגות שנינן. פירוש בין בחורבה ובין בשדה. **ואקשינן** ליה כי מכדי היא בין הערוגות הא קא מיערבו זרעים בהדדי. ומפרקינן **בנוטע שורה לכן ושורה לכן.** ופרש חרין פירושי, חד מנהון שמעינה משום רבינו סעדיה גאון, דסמיך בערוגה אחרת לכל סיון, כן [אותן] מינין, דהויין שורה לכאן [ושורה לכאן] ממין אחד, ולא דמי, ופירוש דהוה אמרין ליה דבהאחא דילמא לעניין (ב)נוטע שורה לכאן ושורה לכאן, אע"פ שהן מינין [אחרים], דקאמר שמואל סיון שהוא עושה בערוגה זו שורה ואינו קרובויא וכנגדו בערוגה אחרת שורה ואינה ערוכה, וזו נוטה לכאן זו נוטה לכאן, היכרא רבה הוא שהן ב' שורות. ורוכה דמילי כלאים הלינן במראית העין, דהא מחיצה אפילו כמחיצת שבת, כגון קנים וחבלים, מהרת לענין כלאים, אף על גב דליכא בינייהו הרחקה, משום דאיכא היכרא במחיצה. והכין קאמר שמואל איכא היכרא בב' שורות, אחת נוטה לכאן ואחת נוטה לכאן ונודע שב' שורות הן. ותנן נוטע אדם קישות ודלעת בתוך גומא אחת ובלבד שלא תהא [זו] נוטה אצל זו [זו] ולא זו נוטה אצל זו. דבריית בתוספתא מותר אדם לעשות בתוך שדהו תלמיות קטנות של שפח טפח וליתן לתוכן שלשה מינין, אחד מיכן ואחד מיכן ואחד באמצע. מותר אדם לעשות בתוך שדהו ערוגות קטנות של שלשה שלשה טפחים, וליתן לתוכו חמשה חמשה מינין, ארבעה על ארבע רוחות ערוגה

כטבלא מרובעת. מלמע עגולה לגו מרובעת למשוה שכח קלמר למהיל לקם מור כו'. ולית ליה לר' יוחנן הל למשר לעיל מן לגו מרובעה מי נמי מית ליה מעלוגה לעלוגה מבל מבלה לעלוגה ים לקם מור: **מתני' שפיח עמאה.**

כטבלא מרובעת כטבלא הוא דשרי הא לאו הכי אסור התם לאקולי בה קולא אחרינא להתיר ראש תור הוצא הימנה:

מתני' מנין לפולטת שבבת זרע ביום השלישי [ש](שתהא) טמאה שנא' [1]היו נכונים לשלשת ימים [ב]א[ג]מנין שמרחיצין את המילה ביום השלישי שחל להיות בשבת שנאמר [2]ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים [ג]כמנין שקושרין לשון של זהורית בראש שיער המשתלח שנאמר [3]אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו [ג]מנין [ד]לסיכה שהיא כשתייה ביוה"כ אע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר שנא' [4]ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו:

גמ' רישא דלא כר' אלעזר בן עזריה סיפא כר"א בן עזריה דאי כרבי אלעזר בן עזריה טהורה שמענא ליה מאן דלא מוקי כתנאי תנא רישא טהורה ומוקי לה לכולה כר"א בן עזריה ומאן דמוקים כתנאי רישא רבנן וסיפא כר' אלעזר בן עזריה ת"ר [ד]פולטת שבבת זרע ביום השלישי טהורה דברי רבי אלעזר בן עזריה רבי ישמעאל אומר פעמים שהן ד' עונות פעמים שהן ה' עונות ר' עקיבא אומר לעולם ה' [ה]ואם יצאתה מקצת עונה ראשונה נותנין לה מקצת עונה ששית אמרוה רבנן קמיה דרב פפא ואמרי לה רב פפא לרבא בשלמא ר' אלעזר בן עזריה כרבנן דאמרי בה' עביד פרישה וד' ישמעאל כר' יוסי דאמר בד' עביד פרישה אלא רבי עקיבא כמאן לעולם כר' יוסי כדאמר רב אדא בר אהבה [ו]משה בהשכמה עלה ובהשכמה ירד בהשכמה עלה דכתיב [ז]וישכם משה בבקר ויעל אל הר סיני בהשכמה ירד דכתיב [ח]לך רד ועלית אתה ואהרן עמך מקיש ירידה לעלייה מה עלייה בהשכמה אף ירידה בהשכמה למה ליה למימרא להו והא אמר [ט]רב הונא [י]ישראל קדושים הן ואין משמשין מטותיהן ביום [יא]הא אמר רבא הכי אמר אפל מותר ואמר רבא ואיתימא רב פפא תלמיד חכם מאפיל בטליתו ומותר והא

מנין לפולטת בו' שנא' היו נכונים לשלשת ימים. מע"פ שמלומה שעה עדיין לא ניתנה מורה מ"מ מסתמא הקפידה מורה על דבר שעתיד להיות טומאה אחר מתן מורה ומע"ג דלא הקפידה על זכין ומלוטרין ובועלי נדות היינו משום טעמא דמיכן בקרח מי שמתו (בקרות כב.). כתיב והודעתם לבניך ולבני בניך וכתיב יום אשר עמדת לפני ה' מלהיך בחורב מה להלן בלימה וביקלה וכתמת ובזיע כו' מכאן לאמרו זכין ומלוטרין ובועלי נדות מותרין לקרות בתורה בנדיפים ולשנות במשנה ובע"פ בהלכות ובאגדות ובעלי קריין לסוריין פירוש [א]דבעל קרי אינו בלימה ובילקה

תורה אור השלם

1 וַיֹּאמֶר אֶל הָעָם הֱיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים אַל תִּגְּשׁוּ אֶל אִשָּׁה: שמות יט טו

2 וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְנֵי יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה אִישׁ חַרְבּוֹ וַיָּבֹאוּ עַל הָעִיר בֶּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר:

בראשית לד כה

3 לְכוּ נָא וְנִוָּכְחָה יֹאמַר יְיָ אִם יִהְיוּ חַטֹּאתֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ אִם יַאְדִּימוּ כָּתוֹלָע כַּצֶּמֶר יִהְיוּ: ישעיהו א יח

4 וַיִּלְבַּשׁ קַלְקָלָה כְּמַדּוֹ וַתָּבֹא בְמֵעָיו בְּקִרְבּוֹ וְכַשֹּׁמֶן בַּעֲצָמוֹתָיו: תהלים קט יח

5 וַיְפַסֵּל שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים כָּרִאשֹׁנִים וַיַּשְׁכֵּם בַּבֹּקֶר וַיַּעַל אֶל הַר סִינַי כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְיָ אֹתוֹ וַיִּקַּח בְּיָדוֹ שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים: שמות לד ד

6 וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְיָ לֵךְ רֵד וְעָלִית אַתָּה וְאַהֲרֹן עִמָּךְ וְהַכֹּהֲנִים וְהָעָם אַל יֶהֱרְסוּ לַעֲלֹת אֶל יְיָ פֶּן יִפְרָץ בָּהֶם: שמות יט כד

גליון הש"ס

תוס' ד"ה תני רישא וכו' **אלא** בלא"ה **אינא.** וכעין זה לימת במגילה לף ג ע"ב:

מוסף רש"י

משה בהשכמה עלה. לכך ניתן תורה בשבת, כשסיים עולה ויורד לקדש את העם ולהשיב את דברי העם אל ה' (דברים ה).

רבינו חננאל

כטבלא מרובעת. והכי קא מקשי כטבלה מרובעת הוא דשרי, הא למהוה אחד שתי ואחד ערב לא. ופריך רב אשי האי דקאמר כטבלא מרובעת לאו לאחוריי אלא לאקולי בה קולא אחרינא, להתיר ראש תור הנכנס לה ונראש תור הירצא ממנה.

מתני' מנין לפולטת שבבת זרע ביום השלישי שהיא טמאה בי'. ותנן התם הפולטת שבבת זרע ביום שלישי טהורה דברי ר' אלעזר בן עזריה. ואקשינן והויא מתניתין דהכא דלא כר' אלעזר בן עזריה. אימא סיפא מנין שמרחיצין את הקטן ביום שלישי שחל להיות בשבת, ותנן לקמן בהא מסכתא רבי אלעזר בן עזריה אומר מרחיצין את הקטן ביום שלישי שחל להיות בשבת. תדפיקן למאן דמוקים כתנאי, תני תאני טומאה ורישא רבנן וסיפא ר' אלעזר בן עזריה. [מאן] דלא מוקים כתנאי, תני תאני טהורה רישא כולה ר' אלעזר בן עזריה היא. ועוד השתא איכא תנאי דתני טומאה ואיכא תנאי דתני טהורה. ואיבעא רבנן דמפרשי בגירסא(ה) רב מוקים לה כתנאי ור' יוחנן לא מוקים לה כתנאי. ומאן דלא מוקים ליה כתנאי, דטרח כמה דיכיל למהוה מתני' אליבא דחד תנא [דאמר ר' יוחנן מאן דמתרגם לי חביא אליבא דחד תנא] מובילנא מאניה בתריה לבי מסותא, ואמר רב (סיפא) [פסא] מוקמינן לה מתניתין בתרי תלתא טעמי, ולא מוקמינן בתרי תלתא תנאי, וכי דמפרשינן בפירקין קמאי. **תנן התם הפולטת שבבת זרע ביום השלישי טהורה דברי ר' אלעזר בן עזריה.** טעמיה דר' אלעזר בן עזריה אפילו שתי עונות שמשהו, והעונה יום או לילה. וקא מיתני בפירוש דברי ר' אלעזר בן עזריה, פעמים יש שם יום וכל שהוא והיא טהורה, כיצד, שמשה את ביתה ערב שבת קודם לשקיעת החמה, ועברו שתי עונות לילי שבת היום שבת, ופלטה במוצאי שבת לאחר שקיעת החמה, והרי הוא יום השלישי, נמצא יום וכל שהוא והיא טהורה. ויש שני ימים חסר משהו והיא טמאה, כיצד, שישמה את ביתה ערב שבת לאחר שקיעת החמה, ופלטה באחד בשבת קודם לשקיעת החמה, הרי יש כאן שני ימים חסר משהו והיא טמאה, לפי שאינו יום שלישי עד שתשקע החמה וחכון יום שני בשבת. **ר' ישמעאל אומר פעמים שהן ארבע עונות פעמים שהן חמש פעמים שהן שש.** טעמיה דר' ישמעאל שהוא עושה מקצת עונה ככולה, וקסבר אין יום שלישי (אחד) אלא אחד והרי (בן) [הן] שש, יום אחד ויום שני ויום שלישי. **ר' עקיבא אומר לעולם חמש.** טעמיה דר' עקיבא דשקיל מן הכא להכא, וסבר שאם יצאת מקצת עונה ראשונה, משלימין לה מקצת עונה שישית, ומצריך שפלטה אחר ששים שעות מן התשמיש שהן שיעור שני ימים וחמצה. **אמרוה רבנן קמיה דרב פפא ואמרי לה רב פפא לרבא (קמיה דרבא) בשלמא ר' אלעזר בן עזריה** כרבנן דאמרי בחמשה עבר להו משה לישראל פרישה. נמצא לישראל פרישה לילי שישי ויום שישי ומשהו מחמישי (ומלילי שבת), לפיכך אם שמשה ביום חמישי קודם שקיעת החמה ופלטה בלילי שבת אחר שקיעת החמה, טהורה. **ר' עקיבא בר' יוסי דאמר בארבעה עבד להו משה פרישה.** כגון דאפרשינהו בתר חדא שעתא מיום רביעי, משכחת חמש עונות בתר חדא שעתא מלילי

מוסף תוספות

א. שלא הקפידה על שאר טומאות כגון נדה וזב ומצורע מפני שכל אלו לבם דואג עליהם, אבל טומאה זו מלוי. ב. ההוידים בכך כדי לקבל התורה באימה ברתת ובזיע. מלוי. ג. ולא הוה משבש מתניתין. תוס' הרמ"ש. ד. כהך דפולטת וההיא דמרחיצין. תוס' הרמ"ש. ה. טפי. תוס' הרמ"ש. ו. דניחא ליה למתני דאיש. תוס' הרמ"ש. ז. אפילו הכי. תוס' הרמ"ש. ח. והא דקתני לקמן (פח.) בשבי עלה משה וירד בשלישי עלה וירד דאלמא לא היו ירידותיו בהשכמה, ר"ל דאתיא דלא כר' עקיבא. ליעז"ל. ט. כדכתיב. תוס' הרמ"ש.

רב נסים גאון

סופה כר' אלעזר בן עזריה. הוא זה ששנינו מניין שמרחיצין את הקטן ביום השלישי. ודבר זה אמור משום ר' אלעזר בן עזריה בפרק ר' אלעזר אומר אם לא הביא כלי.

רבינו חננאל (המשך)

[אחר שישמשה] פחות מד' עונות, שהן שני ימים שלימים. דקאמר ר' אלעזר בן עזריה שתי עונות שלימות ומשהו, קאמר ר' ישמעאל צריך עונה שלימה לפניהן ועונה שלימה לאחריהן, דקסבר יש פולטת ביום השלישי והיא טמאה, כי הא דתני דאמרינן רישא דלא כר' אלעזר בן עזריה. ואילין ארבע עונות לר' ישמעאל בעי להו מכלל שלשה ימים, ולא סגי דהווינן שני ימים, ובעי תחלתן וסופן הנץ החמה ושקיעה. ואי הוה תשמש מן קמי הנץ החמה או שקיעתה אפילו בי"א שעות ומחצה לא מיתשיב. והיכי דמי פעמים שהן ד', כגון ששמשה בסוף לילי אחד בשבת ופלטה בסוף לילי שלישי בשבת, הרי כאן ארבע עונות [עונות] שלימות, שמתחלתן וסופן הנץ ושקיעה(ת)[ה] מכלל שלשה ימים. והיכי דמי פעמים שהן חמש, כגון ששמשה בתחלת לילי אחד בשבת, ופלטה בסוף לילי שני, ואחת לילי שלישי. והיכי דמי פעמים שהן שש, כגון ששמשה במקצת יום שבת אחר הנץ החמה, ופלטה בסוף לילי שלישי, לא מיתשיב דשבת כל (ה)עיקר, דלא הוה ליה הנץ החמה, ומן יום אחד ויום שני לא מיתשיב אלא שלשה ולילי שלישי הרי שש. והכין נמי אם שמשה בתחלת לילי אחד בשבת, ופלטה בסוף יום (שלשה) [שלישי] קודם לשקיעת החמה (אין) [יש] כאן ארבע עונות שלימות מכלל שלשה ימים (כידפשטנא) [כפרישנא] לעילא דלא מיתשיב (משלישי) [מראשון]

כב א מיי' פ"ג מהלכות מילה הלכה ח טור שו"ע יו"ד סימן שצ"ג סעיף ט:

כג ב מיי' פ"ג מהלכות עבודת יום הכפורים הלכה ד:

כד ג מיי' פ"ג מהלכות שבועות הלכה ט טור שו"ע יו"ד סימן ריט סעיף ט:

כה ד מיי' פ"ה מהלכות שבת הלכה ט"ו טור שו"ע או"ח סי' רמ"ב סעיף ה:

תלמוד בבלי מהדורת נהרדעא החדש, באדיבות הוצאת ח. וגשל, © כל הזכויות שמורות